

ԱՐՈՅՐԷ ՄԱՐԴԸ

ԵՐԳ ԱՌԱՋԻՆ

Լայն, խճալից փողոցին վրայ, որ կ'երկարի՝ ցամքած գետի հունի պէս, մեծ քաղցին ծայրամասի մէկ թաղին մէջ, պատերը բորբոս տուն մը կայ:

Պատուհանները ծածկուած կը մնային՝ թանձր վարդոյրներով: Կարծես, որպէս զի արեւը՝ շունչովը կենարար՝ չսպրդի, եւ կամ թափանցել ժպրհի՝ աշխարհի աչքը պիղծ:

Կը մնար փակ՝ հեծեծելով ցաւը, կամ ուրախութիւնը բժշկանքով:

Ոչ մէկ եղանակ՝ շաշուրթեամբը՝ կ'առնէրէր անոր բնակիչը, կը բերէր դուրս անհրապոյր թաքստոցէն՝ մասնակից բնիւր բնութեան ցնծութեան:

Ոչ մէկ տուն, որ կ'անցնի այդ պարզակեաց մարդոց սրտէն՝ պարզած երկներանգ առաքասներ, ժայթքելով՝ հրճուայեղութեան կանչեր, շարժումներու փաղփուէն յորձանքներ տարածելէն, կ'առնէր զայն թեւերուն վրայ:

Մարդ չէր այցելէր:

Աղծապիղծ դամբարանի պէս՝ լքուած էր ան, փողոցի մէկ դին, յոգնալարի շէնքերու շարքին մէջ:

Որու քովէն անցնող մէն մի թաղեցի, անձկութեամբ կը բարձրացնէր հայեացքը՝ տեսնելիքին մտածումէն փութացուած:

Բ.

Հովիւէն սանտրուած պատերով այս տունը, որ կանգուն է դեռ՝ կաղ ու վերաւոր՝ տակաւով տարբերու հարուածներուն, եւ աստիկա

մխիթարութիւն ունենալով իր պարապորդ գոյութեանը, անտարբեր կը դիտէր դաւարիքներով ծածանուող շուրջը:

Եւ հեռակայ բարձունքներուն քրճայեղց սարերուն ետին, շառափնաթափ վերջալսանքներ կը հանդէպէ: Ու չէ՛կ ծխիւններ, շառափը բազմերանգ երկններու, կ'երկարածուի քաղաքին աղօտաղծ շէնքերուն վրայ:

Պերճակառոյցները, անոնց մրցակից տաճարները, կը շառագնին՝ ինքեկ հեշտերգութեամբ օրօրուող պարմանուհիներու նման:

Ստուերաղօտուած դաշտերուն կ'իյնան՝ կակաշի փերթեր: Տուններ սքողող կանան՝ մերթ շիկափայտ փորուրարներով՝ աակաւ կը մթնէ զանդրումներով փարփառ:

Եւ, քաղաքը լըջուողով հիւրիկներու դաշտի պէս՝ պարտէզներուն վրայ կը ծփայ՝ սլակային շապիկն ոսկեճամուկ:

Գ.

Առաստոները կ'երթար՝ դնելու առօրեան: Կոճկուած դունդ զգեստին մէջ, ուսարուած վզնոցով, խնամով կապած դասական փողկապը, գլխարկը ձախին ու ձեռքէն անպակաս գաւաղանք:

Կ'առաջանար իրոխտ՝ դահլիճէն թաղառօրին պէս, որ չ'ընդունիր պարտուած ըլլալը:

Ոչ մէկը կը բարեւէր. քէնի երեւոյթն ունէր բոլորին հետ: Բայց թաղեցիք, որոնց զէմքերն ունին խոնջեցի կծկումներ, յարգանքը կը նայէին:

Երկրեղած, ինչպէս առհասարակ կ'ըլլան մարդիկ՝ անհաղորդ գոյութիւններու հանգչպ, — Անծանօթին, Խորհուրդին, որու փակ դուռը էն ներս՝ կը ծուարի ոչինչը, կամ անխափանդ զեղեցիկը:

Կ'երթար դանդաղ. դառնատեսիլ, նման մէկուն:՝ որ կը ճնշուի ապականած օգէն. հօտիատ մուտքային գայկութեամբ, այերր նուաղուն:

Ոչինչ լսելով բոլորտիքի անարդ բզզիւններէն:

Անպատում երազին մէջ խորատոյգ, ինքն իսկ գաղտնիքն վարհուրած, եւ կամ՝ ականջները ի յաւերժական երգերով ու անկարող լրտեսելու:

Եւ ոչ ոք՝ ամենէն անփախներն իսկ՝ կը համարձակէր խօսք ուղղել:

Կը քալէր Արդոյն: Մարդը — այսպէս կ'անուանէին զայն թաղեցիք — ծանր, բայց անյողդողդ քայլերով: Մերացած, աղիւ ձիւն պէս՝ հաւաքելով մէն մի քայլին՝ ուժերը, յայտնաբերելու համար. եւ ուղիղ բռնելու նախանձախնդրութեամբ կորացած քամակը՝ ընելէն ճիշդ:

Միշտ սէզ ու խառնու, անտեսելով շուրջը. հորիզոնը դիտելէն ներս մ'աջող, կարծես՝ յայտնութեան մ'ակնկալու:

Եւ կամ հայելով անբարբառ, երկնքի կապոյտ խորքին, ան, որ կը մնար մաքուր՝ անցեալէն զիրար զգեստող յիշատակներուն մէջ:

Երկրի հեռաւոր կամ մօտակայ մէկ մասին վրայ, ուժ ներկայացուցած էր ու արժէք մը: Կը մնային գիծեր՝ բարձրորակ գոյութիւններու սփական միայն:

Բայց ո՞վ էր այս սպտկառելին:

Ի՞նչ էր եղած դիրքն ու աստիճանը:

Ուրիշ տապալած էին, ու ապաստանա՝ օտարերկրեայ քաղքին այս խոնարհ թաղս ոտոր ալ՝ դերբուկ փողոցներէն մին:

Փողոց, ուր մարդիկ ունին շարժումներ յատկապէս, եւ բարբառ՝ հնչող շնչոտերով: Կեանք՝ լի անպապարար հոտերով, ունկնախտիկ ձայներով:

Տուները կը նմանին՝ ցամքած ջրամբարներու, եւ դրօշազարդուած կ'ըլլան յաճախ՝ շոր-

նալու փողած գոյնզգոյն շորերով:

Օրն ի բուն կ'աղմկէն բոկոտն լաճերը. կիները՝ նստած ժլատ արեւին, կը թափեն մսկընուն խոնաւը. կը շաղակրատեն՝ հին զգեստնէ կարկտիկն:

Ու զինտունէն հանդիպակաց, խմանի մերդը կը պոռթկայ, հրաբուխի խառնարանէն ժայթքող տարրերուն հանգոյն:

Ո՞րն է իրը:

Կսկի՞ծ՝ ճենճերող սիրտն ու միտքը անվերջ: Յա՞ն՝ որ արիւնելով անդա՛ար, կը գրուկէ գութէն կեանքի: Թէ՛ ուրախութիւնը ո՛վ'ընէր զայն քամահարի՜ աշխարհի հանդէպ:

Միթէ պատժուած մըն էր՝ անասիկի սխալի, յանցանքի մը համար, որ գլած է մարդկային ու աստուածային ամէն սահման՝ դաւաճանի ոճրին պէս:

Կը քալէր լուռ, կարծես որոճալէն՝ անցեալի երջանկութիւնը: Թերեւս՝ մարդկօրէն մսխած հարստութիւնը, կորսուած փառքը:

Եւ կամ, կրկնելով, իրմէ իրեն ուղղուած՝ անէծքի նման՝ մաքուր նկարագրին գործած աւերը սապալէզին մէջ:

Յամենայն դէպս՝ պարտուածի, դասալիքի երեւոյթը չունէր:

Եւ ոչ ալ մարդուն, որ գլուխը դրած է յուսահատութեան սարսափող դանակին տակ կամ յանձնած յոյսի թունաւորումին:

Դ.

Պարգած ալիհերով դափնեզարդ դէմքը՝ աւերապերճ երկնքին տակ՝ հիւսիսային ցերեկի պէս գոյը,

Կը յառաջանար՝ կուրծքը ցցած, հասարակը, որ սովորական՝ խոյանքէ դուրի նխտն ու կացն է, առօրեան, զուրկ վսեմէ:

Կը քալէր, քաղաքապետութենէն զիշերուան լոյսն իսկ ինչայուած փոշոտ փողոցին դաղրութեանց վրայէն:

Մինչ դինետան սեղաններուն վրայ կը կաթուէր արմուկը:

Վերածած զինտունը կրկնէսի, ամբոխը

կ'երգէր, կը զուարճանար. կը վիճէր՝ ողջու-
նելով՝ յաղթականը, սուլելէն պարտուածին ե-
տեւէն։ Ու կը խմեն, որովհետեւ, ծագկի նման՝
ջրուկու կարիք ունին, արեւուն բարձրացնելու
համար ակնարկներն։

Սն, կ'ըլլար միշտ նոյն՝ հին, բայց անոի՛
հպուստներուն մէջ խնամով ծրարուած։ Քայ-
լերը ծանր։ Դէմքը՝ ստուերներով պատանջը-
ւած։

Ճեկաւ՝ ճառագայթի կամ վրդովումի ծուէ-
նը՝ արպկորոյս ցերեկի նման, մթամած աչքը
պայծառացնել. կը մնար դժպէտի՝ մեռելի բա-
մնացած աչքի պէս։

Հասնոյր մըն էր սակայն տեսնելը՝ անց-
անցէն ինքնավստահ։ Նրեւոյթովը մարդու մը,
որու վրայ չէ եկած ծրտել աշխարհի անխնայ
զաւակը՝ յուսահատութիւնը։

Եւ ոչ իսկ մասշա՛ծ՝ զայն խտովելու՝ քաղ-
քենի տարակոյսը։

Բայց մարդ, երբ անպարանքն ունի՝ կը
դեղնէի։

Կ'երեւի գուսպ՝ մինչ կատղած է։

Կ'ըլլայ սառն՝ լուսաւոր պահերուն, ու կը
մպտի՝ լալու տեղ։

Կայծերը կ'ըլլան հեղձուն՝ թէեւ կ'եռայ
ներսը կրակը։

Իսկ ժամանակը, կ'անցնի աննշմար՝ երբ
էրջանիկ ենք. մինչ անբախտ, կը դանդաղի, ա-
ւելի խոր խորանելու համար ոտքերուն հետ-
քերը։

Սակայն հերոսականը՝ մարդու ուժերէն
ծանրն է. մահը, յաճախ աւելի թեթեւ է կեան-
քէն։

Անոր դէմքը՝ վէս ու պատկառելի, առնա-
կանութիւնը պակուցիչ նայուածքին, աներկիւզ
ու ինքնավստահ քայլերը, որ հաւատքը կ'ար-
տայայտէին դէպի յաղթանակ յառաջանալու,
մինչեւ այսօր դեղեցիկ են մտածման մէջ։

Թէեւ, դեղեցկին հանդէպ, քանդելու փա-
փարը՝ առաջին միտքը կ'ըլլայ մարդուն։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԵՐԴ

Ե.

Երբ Օգոստոսին, ծիրանեղպին արեւը ան-
դաստան կը կարգար,

Քաղաքը ծեփուած էր՝ ոսկիի հալքով։

Կանաչ, ծփուն սաղարթներուն վրայ հան-
րային սրարէղին լիկավարս ճառագայթներ կը
ծալածալէին՝ փոխելով ծառերուն թաւալ թե-
ւերը ոսկեհուռ նափորտի։ Ու, դէմի լերկ սա-
րերը կը փայլէին՝ ճաղատ գլուխներու նման։
Եկաւ լոյսը յեղակարծ՝ տեղատարափի
սէս։ Աւելց աղջմուռը՝ ծեփեղծ ընկարա-
նին խոնաւ ծերպերէն ու խուլ անկիւններէն։

Ծանրացող ստուերը՝ Արոյրէ Մարդուն
դէմքէն՝ սրբուցաւ փոշիի հանգոյն։

Ապարտար աղմուկէ խուսափող տան, ամ-
բողջ երկու օր, բոբոսած դուռը՝ ծխիկներուն
վրայ դարձած մնաց, արտոնելով մուտքը ալ-
յակերպ մարդոց բազմութեան, օտարոտի թա-
ղի հառաքակութեանը։

Եւ օրերով, աղքատութեան ծանրութենէն
կրած ու իրարու կոթած տխրատեւիլ տունե-
րու՝ զարմանահար ընակիչներուն, եղաւ սի-
րական խօսակցութիւնը՝ ժողորալի այս յու -
զարկաւորութիւնը, տարօրինակ՝ մեռեալին
պէս։

Բայց ինչո՞ւ ազգ մը ազգով՝ ծապէ ծաղ՝
սարսուած, ոտքի կանգնեցաւ։ Սեւ հագաւ ու
եկաւ դտնել զայն, որ կ'ապրէր նժդեհ, կծկը-
ւած մշուշին մէջ ձկնորսներու այդ թաղին։

Մեռութեան մէջ՝ բարդացնելով վիշտը,
կամ ճանաչեցնելէն խնդրը։

Կը քալէր՝ գլուխը միշտ վեր՝ նայելով հո-
րիզոնին։

Ան, սիրած էր հայրենիքը։

Մինչ անարիները, անձնատէրները՝ իրենց
յարկին մեղկութեան մէջ՝ կը վատէին օրեր-
նին՝ դաւաճանելով ազգին, առ Քարանշեր էր,
չահելու համար հայրենիքը՝ որպէս հացն իր
հանապազողորմ։

Եւ քաղեր էր քաղութեան աստղեր, անոնք
որ կ'իյնան մարդկային բազուկի հասողութեան
տակ։

Զէ՞ որ ամէն դար՝ անարդարութեամբը՝
ըմբոստացուցած է յաջորդող սերունդներու
գիտակցութիւնը:

Ժամանակը պիտի դարձանէ դործուած ու-
ճիւրը, նուաստութեան կնիքը դնելով՝ նենդող-
ներու ճակտին, եւ վճիռը անբեկանելի է:

Տառապանքը, զտողն է՝ օղորմելիութենէն
վտեմութիւնը:

Շատեր՝ պատերազմի դաշտին՝ չահած են
պայքարներ, բայց քիչ դիւցադներ տարած՝ ա-
մենէն դժուարինը՝ յաղթանակ իրենք իրենց
վրայ:

Անոր քայլերը յամր ու միօրինակ էին՝
հոգեվարքի շնչառութեանը պէս: Դէմքը կըն-
ճաւիթ՝ զուսպ, աչքը անքթիթ: Թեւին կը կը-
րէր առօրեայի տոպրակը՝ զերդ լղթայ թիա-
պարտի:

Անարդ նահանջի ոչ մէկ շարժում սակաւ-
կը յառաջանար՝ մահապարտին հանդոյն, որ
թէ եւ հիւսած, խրոխտարար բռնած գլուխը՝
անվհեւք կ'երթայ վճարելու պարտքը: Ատով
կը զգեստէ արիւթեամբ՝ յաղթահարել ու-
ղողները ու անոնց նենդ արդարութիւնը:

Արհամարհելով մահը, որմէ մարդէկ կը
սարսափին՝ ինչպէս լինի չապկէն:

×

Անոր աչքեր, որոնց մէջ ծուարած էր համր
վիշաք, ճաշակը տուին ինձ դառնութեանը
փառքի:

Քայլերը՝ խանգն եւ ուժը հայրենասիրու-
թեան նուիրական կրակին, որուն տառապանք
առ տառապանք ճարակ տալով իսկ մարդ իր
լաւագոյնը, ե՛սը, դեռ կ'ապրի: Թէ եւ, նիւթին
նման՝ հոգին ալ առաձգականութեամբ սահմար-
ուելի, ուրկէ անդին չի կրնար գոյութեան ուժը
վերագտնել:

Եւ տուին քաղցրութիւնը մահուան, որ կը
թուի ողբերգութեան վերջին տեսարանը, մինչ
ոչինչ կ'ունենայ եղբերկական. այլ, ամենչն
կատակերկականը՝ աստուածացումի պէս քան
մը:

Ը.

Ան, անխռով կը ննջէ՝ իր երեւոյթով՝
նման մէկուն, որ ապահով, աներկիւզ կը թա-
փէ տարիներու խոնջնէքը:

Այրիացած տունը, թէ եւ վիշտէն չլմած՝
երախաբաց, լուռ կը նայէր ընկերովը ետեւէն,
անկարող թափանցելու պատահածին:

Դադաղին մէջ՝ զօրավարն էր, որ բազմած
ծիրանի ամպհոյսներով դեսպակը, կը մտնէ
նուաճած երկիրը՝ աչքովը չափելու համար
յաղթանակը:

Փառաշուք երթ դիւցազնի, ծաղիկներով,
չեփորսխումի առաջնորդութեամբ, զինուո-
րական պատիւներով, շրջապատուած զինակիր-
ներէն:

Բայց, այս փոխումի պահուն եւս, դէմ-
քին՝ ոչ մէկ նշոյլ ուրախութեան. լոկ աղիւ
զոհունակութիւնը՝ պարտականութիւնը կատա-
րած ըլլալու գիտակցութեան:

Թ.

ԵՐՐՈՐԴ ԵՐԳ

Անապակ քրտինքը, ջուրին պէս՝ յաւերժու-
ող է, եւ կը կորսուի որպէս ձեւ:

Իսկ ազգի մը մեծութեանը չափանիւշը, ազ-
նուական զաւակներն են:

Թող վախճան մաքսուորները, բախտա-
խնդիրները, վատերը: Անոնք, որ մօլի եղան
եւին կամ ներկայի սնտոյի պաճուճանքներուն:

Արոյլէ Մարդը, զինուորական պարեգօ-
տով, կրանդէ պատուանդանէն, պարզած է
ասպետական կուրծքը՝ տարբերութեամբ եւ
ժամանակի ոտնձգութեանց դէմ:

Արծուային աչքը սեւեռուած են հեռուն՝
ուրաղիք հսկող դէտին նման:

Իսկ սիրտը, մարմարէ սիրտն ալ, կը բա-
բախէ անվկանդ՝ հայրենիքին սիրով:

×

Անոր գործերը, զերդ աղթքը առուօտեան՝
սերունդները պիտի կրկնեն, հոչակելով անմո-
ռանալի անունը:

Մարտնչած է, շահելու համար հայրենիքը՝
որպէս հացն իր հանապազորդ, ու փառքը
այսօրուստ՝ աղն է վաստրկած հացին:

Բայց կեանքը, ոչ ոքի ծանօթ է, բացի
իրմէ:

Մէկը չգիտէ ան, որ ներքինը, իսկական
կեանքը եղաւ դիւցազնին:

Բոլոր յաւակնոտ հաւաստումները թեթեւ-
ւութիւններ են:

Որովհետեւ, մէն մի դորձ մօտենալու այ-

լոց ճշմարտութեան, աւելի կը հեռացնէ:

Քարացած է ան՝ հողմացրիւ լաշերով
սեւեռով ճարած պահուն, փրբ, որպէս ար-
ծիւ կը սաւառնէր լեռ ու ձոր:

Կ'առաջնորդէ կարծես՝ հողեցունց ուժով
ստքի կանգնած՝ աստանդական ազգը, Հայրե-
նիք:

Հայրենի՛ք, որ ճշմարիտ մայրն է, լուսէ
հաց, ապահովութիւնը անհատին՝ ապաղային
հանդէպ:

Փլօվտիվ

Գ. ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻ

